

Kultur
Ingrid Printz
Tfn: 063147600
E-post: ingrid.printz@regionjh.se

2018-08-09

RUN/300/2018

Förslag till yttrande över betänkandet Konstnär - oavsett villkor? (SOU 2018:23)

Sammanfattning

Den konstnärspolitiska utredningen har gjort en kartläggning av de statliga insatserna och villkoren för professionellt verksamma konstnärer. Utredningen föreslår utifrån denna en ny förstärkt konstnärspolitik, med insatser som ger konstnärerna bättre förutsättningar att verka professionellt utifrån de stora samhällsförändringar som skett det senaste decenniet. Digitaliseringen, som påverkar bådeproduktion och distribution, anses vara den enskilt största frågan som påverkar det konstnärliga yrkesutövandet.

Utredningen använder konsekvent begreppet konstnär som beteckning på upphovsmän och utövare som bedriver konstnärlig verksamhet, då ordet kulturskapare kan uppfattas som alltför neutralt. De befintliga ersättnings- och bidragssystemen anses i praktiken bidra till att konstnärerna har en grundläggande trygghet. Att förbättra möjligheter till livslångt lärande, en vidgad arbetsmarknad, förmedlingsinsatser och ersättningssystem som tar tillvara konstnärernas intressen bedöms angeläget.

Utredningen tecknar bilden att konstnärerna ofta kommer från hem med välutbildade föräldrar och att personer med utländsk bakgrund är sämre representerade bland konstnärerna än i befolkningen i stort. En snedrekrytering till högre konstnärlig utbildning som grundläggs i unga år. Under den obligatoriska skolgången ges alla elever möjlighet att utveckla sina skapande förmågor i estetiska ämnen, men hur intresset utvecklas antas i hög grad bero på individens socioekonomiska bakgrund. Tillgängligheten till kulturskola varierar mellan landet kommuner och kan utgöra hinder för konstnärlig grundutbildning varför en mer jämlik och tillgänglig kulturskola är angelägen.

Utredningen konstaterar att konstnärer till största del verkar i landets storstadsområden där arbetsmöjligheterna är störst. De befinner sig samtidigt på en alltmer global arbetsmarknad genom digitaliseringen som minskar betydelsen av var de geografiskt verkar. En ökad medvetenhet har växt fram om kultur som lokal och regional utvecklingsfaktor. Flera aktörer betonar vikten av att konstnärer lever och verkar spritt i regionerna, där regionerna tagit nya initiativ med konstnärspolitiskt innehåll som exempelvis konstnärliga residens, regionala konsulenter inom respektive konstområde och genom folkhögskolor som en regional resurs för konstnärlig utbildning. Genom ett stort antal svenska fristäder för konstnärer kan kulturens roll för yttrandefrihet och demokratisering förstärkas runt om i landet.

Utredningen reflekterar över konstens och konstnärers uppgift och betydelse för samhället i ett historiskt perspektiv, där konsten tjänar såväl samhälleliga mål som sina egna intressen och lägger en rad förslag för att stärka konstnärernas position i samhället som leder till att fler konstnärer kan leva på sin konstnärliga verksamhet genom förbättrade arbetsförutsättningar och högre ersättningar för utfört arbete, vilket leder till ökad social trygghet. De åtgärder som föreslås har tydliga kopplingar till de utbildnings-, arbetsmarknads- och sociala områdena.

Kulturens positiva bidrag till olika samhällssektorer talar för en breddad finansiering, där utredningens förslag till nya konstnärspolitiska insatser innebär att statens budgetram ökar med 225 miljoner kronor fr.o.m. 2020 och finansieras av omprioriteringar inom utgiftsområde 17. Samtliga konstnärspolitiska anslag föreslår omfattas av statens pris- och löneomräkning.

Utredningen presenterar tre författningsförslag: Förslag till förordning om statsbidrag till konstnärliga produktionshus för ungdomar, Förslag till förordning med ändring av förordning(2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet samt Förslag till förordning om statsbidrag till konstnärer.

Region Jämtland Härjedalens yttrande över utredningens bedömningar och förslag

Region Jämtland Härjedalen ställer sig i huvudsak positiv till utredningens förslag om en ny konstnärspolitik som erkänner konstens betydelse för enskilda och hela samhället. Utredningen är heltäckande och lämnar många goda förslag för att underlätta och förbättra konstnärernas förutsättningar att vara yrkesverksamma i hela landet. Region Jämtland Härjedalen lämnar synpunkter på valda delar av utredningens förslag.

9.2 En ny konstnärspolitik

Region Jämtland Härjedalen delar utrednings bedömning att de motiv som lagts fram för en konstnärspolitik fortsatt bör gälla, där erkännandet av konstens betydelse är grunden och kan förstärkas för att nå de kulturpolitiska målen. Det finns en tydlig koppling mellan politiska insatser och medborgarnas möjlighet att ta del av konstnärligt arbete där konsten har en vitaliserande effekt på samhällslivet. Att förbättra möjligheterna för konstnärer att verka professionellt i hela landet är angeläget liksom att kulturinstitutioner med offentligt stöd, som erbjuder publikmöten med konsten, blir en integrerad del av konstnärspolitiken. Region Jämtland Härjedalen delar uppfattningen om vikten av konstens frihet, egenvärde och kvalitet och att konstnärers kunskaper och erfarenheter behöver tas tillvara vid förändring, utveckling och förnyelse i samhället. Detta motiverar att ansvar för konstnärernas villkor tas inom flera politikområden, där ekonomiska förutsättningar behöver ges konstnärligt arbete som inte har tillräckliga marknadsförutsättningar.

9.3.4, 9.3.6 Konstnärlig utbildning

Region Jämtland Härjedalen ställer sig bakom utredningens förslag till åtgärder som ska bredda rekrytering, minska snedrekrytering till konstnärliga högskolor samt ge möjlighet till fortbildning genom fler fristående kurser vid konstnärliga högskolor. En mer jämlik och tillgänglig kulturskola bör ges prioritet för att lägga en grund och bredda intresset för högre konstnärlig utbildning. För att öka tillgängligheten till konstnärliga högskoleutbildningar föreslås att flytta ut delar till socioekonomiskt svaga områden och utveckla

distansutbildning. Region Jämtland Härjedalen föreslår att insatsen bör kunna breddas till att även omfatta regioner och orter som saknar tillgång till högre konstnärlig utbildning, för att ge ungdomar i hela landet möjlighet att välja konstnärsyrket.

9.3.5 Konstnärliga produktionshus för unga, författningsförslag

Region Jämtland Härjedalen ställer sig bakom förslaget om ett nytt statsbidrag om 50 miljoner kr fr.o.m. 2020, till konstnärliga produktionshus för ungdomar med placering i kommundelar med socioekonomiska utmaningar för att sänka trösklarna till konstnärligt arbete och minska snedrekrytering till konstnärliga högskolor. Att skapa arenor och mötesplatser med materiella och bildande resurser öppna för alla konstformer, bör kunna bidra till att ge fler röster plats inom det konstnärliga fältet. Tidigare erfarenhet av satsningar på socioekonomiskt utsatta områden finns genom projekten Kreativa platser och Konst händer.

Region Jämtland Härjedalen föreslår att insatsen bör kunna breddas till att även omfatta regioner och orter områden med svag kulturell infrastruktur för att ytterligare stärka syftet att ge fler röster till det konstnärliga fältet.

9.4 Stärkt arbetsmarknad för konstnärer

Region Jämtland Härjedalen delar utredningens bedömning att en stärkt arbetsmarknad är grunden för att skapa bättre villkor för konstnärer att kunna leva på och utveckla sitt konstnärskap i hela landet. Konstnärernas låga löner i kombination med osäkra arbetsvillkor, korta uppdrag och social otrygghet begränsar deras potential. Utsatthet genom hot och hat riktade mot konstnärer är en annan omständighet som är försvårande. Digitaliseringen har påverkat arbetsmarknaden. Utredningen lyfter särskilt fram alliansmodellen, centrumbildningarna, arrangörsledet och konstbildningen som möjliggörare, förmedlare och länkar till arbetsmarknaden. Konstbildning och konstförmedling är viktiga delar av konstnärspolitiken. En utvecklad konstbildning inom civilsamhället stärker långsiktigt förståelsen för och efterfrågan på konstnärernas arbete.

9.4.2 Digitaliseringens påverkan på yrkesutövandet

Region Jämtland Härjedalen delar utredningens bedömning att digitaliseringen är den enskilt största frågan som påverkar konstnärspolitiken, inte minst ur ett upphovsrättsligt perspektiv och ställer sig bakom förslaget om framtagande av en samlad nationell strategi för digitaliseringen av den offentligt finansierade kulturen. Inom ramen för regeringens digitaliserings- och bredbandsstrategi stärks kulturområdet genom nya sätt att producera och distribuera varor och tjänster till en större publik, men även till att öppna upp för nya samarbeten mellan branscher och genreövergripande kulturuttryck. Utvecklingen ställer krav på flexibilitet och anpassningsförmåga och konstnärernas möjligheter att få rimlig betalning för sina verk.

De åtgärder utredningen föreslår innefattar bl.a. frågor om infrastruktur, digitalt tillgängliggörande av konst- och kultur i regionerna samt förstärkningar för analys och stöd till konstnärerna gällande kompetens, digitala redskap och finansiering. Framtagandet av strategin föreslås få en ram på 100 miljoner kronor, där Konstnärsnämnden får uppdrag att analysera konstnärernas förutsättningar att verka i det nya digitala landskapet och ett samordningssekretariat upprättas vid Kulturrådet. Tillväxtverket blir naturlig aktör i att strategiskt stärka företagens tjänster som rör digitaliseringen och nya affärsmodeller.

9.4.3 Uppdrag om kulturella och kreativa näringar

De kulturella och kreativa näringarna har främjat en positiv utveckling under 2000-talet där kärnan enligt utgörs av professionellt verksamma konstnärer. Kulturella och kreativa näringar förändras snabbt och området växer. Kunskapen om sambandet mellan konst och näringslivsutveckling behöver stärkas. ”Den digitala dimensionen kan till stor del förklara att de kulturella och kreativa företagen i Sverige noterar nära dubbelt så mycket export än genomsnittet i landets företag, och att de är mer innovativa än genomsnittet”¹. En viktig utgångspunkt är att de kulturella och kreativa företagen arbetar med immateriella tillgångar, vilket påverkar hur företagen utvecklar och säljer sina produkter.

Region Jämtland Härjedalen delar utrednings bedömning att de kulturella och kreativa näringarna utgör en viktig del av konstnärernas arbetsmarknad och har stor betydelse för tillväxt och arbetsmöjligheter i intilliggande näringar. Tillväxtverket föreslås få uppdraget att fortsatt utveckla analyser och strategier för att stärka kulturella och kreativa näringar i landet.

9.4.6 Offentliga konstinköp

Utredningen föreslår att motsvarande en procent av byggkostnaderna bör avsättas för satsningar på offentlig konst när det offentliga bygger. Enprocentregeln bör vara flexibel och anpassas till de förutsättningar som råder i enskilda projekt. Kunskaperna om vilka upphandlingsregler som gäller vid inköp av bildkonst för gestaltning av offentliga utrymmen bör förbättras. Statliga, landstingskommunala och kommunala myndigheter bör i ökad utsträckning inhämta råd och stöd av Upphandlingsmyndigheten.

Region Jämtland Härjedalen delar utredningens bedömning att enprocentregeln haft stor betydelse för konstnärers medverkan och konstens plats i utformning av byggnader och miljöer. Många kommuner och landsting/regioner tillämpar under senare år enprocentregeln, eller liknande, vid nybyggnation eller ombyggnation. Region Jämtland Härjedalen är en av de regioner som tillämpar enprocentregeln och är därmed en av de stora inköparna av bildkonst.

9.4.7 Konstens behov av mellanhänder

Utredningen konstaterar att konstens behov av mellanhänder har ökat, inte minst på grund av digitaliseringen. De strukturer som finns bör på olika sätt stärkas och kompletteras. Utredningen föreslår att ett statsbidrag införs för en försöksverksamhet med en allians för konstnärliga upphovsmän under perioden 2020–2022. Kulturrådet ges i uppdrag att utreda de närmare förutsättningarna att etablera en allians för upphovsmän samt lämna förslag om försöksverksamhetens närmare utformning. För försöket tillförs en ekonomisk ram på 15 miljoner kronor per år. Uppdraget till centrumbildningarna att arbeta med arbetsförmedling samt kompetensutveckling av sina medlemmar ska förstärkas genom ökade möjligheter för dem att delta i lokala och regionala konstnärliga noder. Genom ett ökat samarbete med landsting och regioner skapas möjligheter för fler konstnärer att kunna bo och verka i hela landet. Det statliga anslaget till centrumbildningarna tillförs ytterligare 10 miljoner kronor 2020.

Region Jämtland Härjedalen delar utredningens bedömning att mellanhänder som curators, bokförlag och gallerister, spelar en central roll för konstnärers möjligheter att nå marknaden. Kulturinstitutionerna, konstbildningen och den offentliga kritiken räknas till kedjan av aktörer som är viktiga för förmedling av konst till en publik. Centrala och

regionala kulturinstitutioner och andra aktörer som främjandeorganisationer, scenkonstallianser, beställare och inköpare av konst, centrumbildningar, folkbildningens organisationer m.fl. ger viktiga förutsättningar för konstnärer att försörja sig. Centrumbildningarna fungerar som en brygga mellan konstnärerna och uppdragsgivare genom arbetsförmedling och kompetensutveckling. Region Jämtland Härjedalen ställer sig bakom förslaget att utöka samarbetet mellan landsting/regioner och centrumbildningarna.

9.5 Konst i hela landet

Region Jämtland Härjedalen delar utredningens bedömning att kulturen och konsten har en central betydelse för utvecklingen och sammanhållningen av landet. Kunskapen om och erkännandet av kulturens och konstens kraft och vikten av bildning bör därför övergripande prägla politiken för nationell sammanhållning – ett Sverige som håller ihop. Konst och kultur har stor symbolisk betydelse för den plats där den verkar och det finns starka samband mellan förekomst av kulturverksamheter och konstnärer.

9.5.2 Konstnärernas förutsättningar att verka i regionerna

Region Jämtland Härjedalen delar utredningens bedömning att förutsättningarna för konstnärer att etablera sig och verka i landets regioner behöver förbättras. Konsten bidrar till lokal och regional utveckling. Principen att det ska vara möjligt att ta del av ett kulturutbud som präglas av mångfald och hög kvalitet oavsett i vilken del av landet man bor bör understrykas. Allt fler konstnärer söker sig till alternativa platser och mindre orter där man startar ”artist in residens”, konstaktiviteter och platsspecifika projekt. Konstnärers närvaro på platsen kan betyda mycket för platsens utveckling. Kommuners och regioners roll är viktig för konstnärer och mötesplatser. Den konstfrämjande verksamheten har en central roll i att samordna nätverken.

Det är positivt att utredningen lyfter fram att kultursamverkansmodellen har lett till en positiv utveckling av regionernas kulturverksamhet där konstnärsperspektivet har utvecklats i kulturplanerna. Vidare att regionerna i rollen som uppdragsgivare, arbetsgivare, bidragsgivare och strukturförhållare har stor betydelse för möjligheterna att verka som konstnär. Region Jämtland Härjedalen delar utredningens bedömning att konsten är beroende av det omgivande samhället och att samhället är beroende av konsten för utveckling och vitalitet och ställer sig bakom förslag till åtgärder för att minska snedrekryteringen till konstnärstyrken och stärka arbetsmarknaden för konstnärer i hela landet.

Region Jämtland Härjedalen delar utredningens förslag om att ge lokala kulturarrangörer i hela landet bättre förutsättningar att betala skälig ersättning till konstnärer, där Kulturrådet får uppdraget att redovisa arrangörsledets arbete för konstnärernas möjligheter att möta en publik. Utredningens förslag om en förstärkning till konstförmedlande och konstbildande insatser till främjandeorganisationer är positivt där bildningsorganisationer, civilsamhällets aktörer och organisationer liksom lokala kulturföreningar, de är alla viktiga för konstnärers möjligheter att möta en publik i hela landet.

9.5.3 Kultursamverkansmodellen

Region Jämtland Härjedalen delar utredningens bedömning att kultursamverkansmodellen har lett till en positiv utveckling av regionernas kulturverksamhet där konstnärsperspektivet har börjat utvecklas och delar bedömningen att konstnärernas villkor bör finnas med i kommande analyser och utvärderingar av modellen. Modellen har, genom framtagande av

kulturplaner, lett till en bredare diskussion om kulturpolitiska frågor och lett till bättre samverkan mellan konstnärer och förvaltningarna. Region Jämtland Härjedalen har ett konstövergripande samråd med representanter för de professionella konstnärerna i samarbete med KLYS och Region Västernorrland som ger ett mervärde. Regional kulturverksamhet är av stor betydelse för möjligheten att verka som konstnär i hela landet. Regionerna är både uppdragsgivare, arbetsgivare, bidragsgivare och strukturfällare genom nätverk och projekt. Det statliga stödet till kultur-samverkansmodellen är därmed av stor vikt för konstnärers villkor och förutsättningar att vara verksamma. En innehållen uppräknning av statens anslag till modellen påverkar även regionernas möjligheter att ge konstnärer uppdrag och anställningar.

Utredningens förslag om en ändring i förordningen (2010:2012) gällande kultursamverkansmodellen som innebär att den styrande förordningen för samverkansmodellen ska vara mer tillitsbaserad, mindre detaljreglerande och ge utrymme för nya konstnärliga uttryck. Förslaget innebär att ta bort styrningen till vissa utpekade områden och utredningen föreslår en förstärkning av resurserna till det professionella kulturlivet och konstnärerna i regionerna med 25 miljoner kronor fr.o.m. 2020.

Region Jämtland Härjedalen anser att förslaget om ändring i förordningen innebär en stor och genomgripande förändring av kultursamverkansmodellen och inte bör genomföras utan vidare utredning, risk och konsekvensanalys. Även om syftet är gott avseende en mer tillitsbaserad styrning för att öppna upp för nya och oprövade former av konst och kultur, ställer sig Region Jämtland Härjedalen tveksam till förslaget då det kan leda till en urholkning av den regionala kulturella infrastrukturen som idag säkerställer ett visst utbud och en önskvärd likvärdighet gällande tillgång till kultur oavsett var i landet man bor. Då modellen utgörs av ett komplext system genom flernivåstyrning och bygger på samverkan mellan många aktörer och parter, behöver konsekvenserna av förslaget utredas och analyseras i särskild ordning

Region Jämtland Härjedalen bedömer att den föreslagna förstärkningen gör liten skillnad.

9.6 Ersättningar för konstnärligt arbete

Region Jämtland Härjedalen delar utredningens bedömning att de befintliga offentlighetsrättsliga ersättningsystemen, som syftar till att ge konstnärer betalt för utfört konstnärligt arbete, fortsatt är centrala för många konstnärers möjligheter att leva på sitt konstnärskap. Digitaliseringen och andra omvärldsförändringar gör dock att systemen behöver ses över.

Region Jämtland Härjedalen delar utredningens bedömning att konsten är beroende av det omgivande samhället och att samhället är beroende av konsten för utveckling och vitalitet och ställer sig bakom förslag till åtgärder för att minska snedrekryteringen till konstnärssyrken och stärka arbetsmarknaden för konstnärer i hela landet. Många konstnärer antas inte kunna försörja sig på sitt konstnärskap och inkomstutvecklingen ligger långt under befolkningens inkomstutveckling. Ersättningar för konstnärligt arbete behöver beaktas, där andra inkomster än statliga ersättningar och bidragsformer som kommunala och privata stipendier, akademiernas stipendier och branschernas egna bidrag och stipendier är viktiga.

En stor del av statliga medel till kultur inklusive arbetsstipendier till konstnärer hamnar i storstadsområdena och särskilt i Stockholms län. Regionerna bedömer att det är svårare att få statliga arbetsstipendier och projektmedel om man är verksam utanför storstadsområdena. Konstnärer bor ofta på flera orter som de pendlar emellan, till exempel på landsbygden eller i en mindre ort och i en storstad i Sverige eller Europa. Kunskapen hos de myndigheter som fördelar bidrag, om konstnärskap verksamma på andra platser i landet är viktig.

Region Jämtland Härjedalen delar utredningens bedömning att kulturella och kreativa näringar har stor betydelse där Tillväxtverket har en samordnande roll liksom behovet av en flexibel en-procentsregel vid inköp av offentlig konst och behov av ökad kompetens vid offentliga upphandlingar av konst.

9.6.2 Offentlighetsrättsliga ersättningar

Region Jämtland Härjedalen delar bedömningen att visningsersättningen till bild- och formkonstnärer samt bibliotekersättningen till upphovsmän av litterära verk bör finnas kvar i sina grundläggande former. Även systemet med talboksersättning bör behållas i sin nuvarande form. Fonogramersättningen till upphovsmän av musikaliska verk och utövande musiker bör prövas i särskild ordning. Region Jämtland Härjedalen delar uppfattningen att det bör genomföras en särskild utredning för att pröva förutsättningarna för att bibliotekersättningen även ska kunna omfatta e-böcker. Statens styrning av de olika systemen bör samordnas bättre och det är angeläget att ersättningssystemen följs upp med avseende på hur utfallet fördelas mellan bl.a. kvinnliga och manliga upphovsmän.

9.6.3 MU – avtalet

Region Jämtland Härjedalen ställer sig bakom förslaget om att fler myndigheter inom museisektorn får i uppdrag att redovisa utbetalda ersättningar enligt MU-avtalet, Medverkande- och utställningsersättning, för att understryka avtalets betydelse för bild och formkonstnärer. För att förbättra utställningsarrangörernas och främjandeorganisationernas möjligheter att följa MU-avtalet föreslås det nuvarande anslaget tillföras ytterligare 5 miljoner kronor fr.o.m. 2020.

Region Jämtland Härjedalen delar uppfattningen att avtalet sätter tydliga ramar för de avtal för de avtal som träffas mellan utställningsarrangörer och utställande bild- och formkonstnärer, Region Jämtland Härjedalen har en skrivning i kulturplanen från 2019 om att verka för tillämpningen av MU-avtalet i länet.

9.6.4 Upphovsrätten

Region Jämtland Härjedalen delar bedömningen att upphovsrätten är central för konstnärernas möjligheter att leva på sitt konstnärskap. Digitaliseringen har medfört nya förutsättningar för upphovsrätten, vilket innebär att gällande bestämmelser behöver ses över på flera punkter i syfte att stärka konstnärernas ställning och stävja risken för obalans mellan förhandlingsparterna. På nationell nivå handlar det bl.a. om att möjliggöra privatpersoners delning av skyddade bilder genom de digitala plattformarna.

Robert Uitto
Ordförande regionala
utvecklingsnämnden

Anders Byström
Förvaltningschef regional utveckling